

GOSZTONYI GÉZA—
HEGYESI GÁBOR

ATTITÜDÖK, ÉRTÉKEK
ÉS IDEOLÓGIÁK A SZOCIÁLIS
MUNKA GYAKORLATÁBAN

1988-ban fordult elő először, hogy a három nagy nemzetközi szociális munkás szervezet, azaz az International Federation of Social Workers (IFSW) — a terepen dolgozó szociális munkások szervezete; az International Association of Schools of Social Work (ASSW) — az oktatók szervezete; és az International Council of Social Welfare (ICSW) — a szociálpolitikusok szervezete, nem együtt tartotta konferenciáját, hanem három egymás utáni héten, különböző helyszíneken — külön-külön. Az IFSW Stockholmban, „Attitűdök, értékek és ideológiák a szociális munka gyakorlatában”; az IASSW Bécsben, „A szociális fejlődés és a szociális jogok: a fejlődés kényszere 2000-ig és az ezredforduló után”, az ICSW Berlinben, „Jog — szociális jólét — szociális fejlődés” címmel.

(A három szervezet átmeneti elkülönülését okozó belső viták a dél-afrikai küldöttek elfogadása körül zajlottak. Az IFSW kizárta Dél-Afrikát tagjai sorából, saját döntését a fajgyűlölő ország politikájára elleni fellépésnek tekintve, míg az IASSW elfogadta egyes progresszív, apartheid-ellenes aktivitást kifejtő dél-afrikai személyek jelentkezését.)

Az IFSW mai szervezeti formájában 1956-ban jött létre, mint az 1928-ban megalakult International Permanent Secretariat of Social Workers (IPSSW) jogutódja. Jelenleg 51 nemzetközi szociális munkás egyesületei alkotják a nemzetközi egyesületi szövetséget. (Magyarország képviselőjében az azóta megalakult Szociális Munkások Magyarországi Egyesülete már jelezte belépési szándékát.) Az IFSW az Egyesült Nemzetek Szervezete Gazdasági és Társadalmi Tanácsának, az UNICEF-nek és az UNESCO-nak konzultatív státuszt élvező szervezete, amely az ENSZ több speciális szervezetével együttműködik.

Az IFSW az alapszabályban rögzített céloknak megfelelően nemzetközi együttműködéssel és közös cselekvéssel kívánja a szociális munka fokozatos szakmai fejlődését elérni, különösen a hivatásos képzés, a szakmai etika és a munkafeltételek vonatkozásában. Az IFSW kiemelten kezeli a nemzetközi szervezetek szociális mun-

kásainak társadalmi tervező tevékenységéhez nyújtott segítséget, a szervezet a szocialista országok felé is nyitott. (A stockholmi konferenciára való szívélyes meghívás eredményeképpen Csehszlovákiából, Jugoszláviából, Lengyelországból, a Szovjetunióból, Kínából és Magyarországról is érkezett delegátus.)

A konferencia előadások, szemináriumok, csoportmegbeszélések, tereplátogatások és kiállítások sorozatából állt. A továbbiakban ebből a gazdag kínálatból azokat a gondolatokat, tapasztalatokat szeretnénk közkinccsé tenni, melyek a hazai, lassan érlelődő szociálpolitikai változások erjedését segíthetik elő.

A stockholmi konferencia száznál több (délelőtt egy-egy órás plenáris, délután külön csoportokban elhangzó 20-20 perces) előadása öt fő téma köré csoportosult: 1. A menekültek helyzete és a szociális munka gyakorlata; 2. Béke és túlélés; 3. A skandináv országok szociális jóléti politikája, a jelen gazdasági válság következményei a jóléti államban, különös tekintettel a leggyengébb helyzetben lévőkre, mint pl. a gyermekek, szegények; 4. A szociális munkások tevékenységét vezérlő értékek; 5. Munkanélküliség és szociális munka; és érdekkonfliktusok nehézségei és feloldási lehetőségeik.

Az első napon két „nagy” előadó, *Bengt Lindquist*, a „családok, megváltozott munkaképességűek és idősek” ügyeivel foglalkozó svéd miniszter, és *Olof Palme* özvegye, *Lisbeth Palme* beszélt a gyermekek helyzetéről. Ennek kapcsán mind az öt témát érintették — hiszen a gyermekek mindig első áldozatai minden társadalmi romlásnak, bajnak — így előadásaik jó bevezetést jelentettek a konferencia munkájához. E két előadásban érződött leginkább az előadókban a békéért és a menekültek ügyéért érzett felelőssége is.

És most — röviden — néhány fontosabb előadásról.

A világon 10 milliőről 15 millióra emelkedett a menekültek száma a 80-as években. Nem érdektelen tehát a világon egyedülálló svéd bevándorlási és menekültügyi politikával megismerkedni. *Wiuu Lilesaar* elmondta, hogy az első lényeges bevándorlási hullám a második világháború után érte Svédországot. Mára a 8,4 milliós népességből egymillió a bevándoroltak száma. Így az elmúlt évtizedekben az egynyelvű Svédország soknyelvű társadalommá vált. Párat-

lan jogszabályai is e helyzethez igazodnak.

A svéd bevándorlási és nemzeti kisebbségi politika három alapelve a következő: *egyenlőség* a bevándorlók és a svéddek között; *a nemzeti kultúrák szabad megválasztása* a bevándorlók számára is; *együttműködés és szolidaritás* a svéd anyanemzeti többséghez és a különböző nemzeti kisebbségekhez tartozók között.

Néhány példa a fenti elvek gyakorlati megvalósítására. 30 országos és 1200 helyi szervezet foglalkozik a bevándorlók ügyével. A kormányzat által szponzorált folyóiratuk tizenkét nyelven jelenik meg (50 000 előfizetője van). A rádió és a tévé programjai között finn, szerb-horvát, görög, török, spanyol és lengyel nyelvű adásokat találunk. 60 különböző nyelven folyik a tanítás az iskolaelőkészítőtől a középfokú oktatásig. Az alapismeretek elsajátításához 400—500 óras svéd nyelvtanfolyamon és legalább 200 óras kiegészítő nyelvtanfolyamon vesznek részt a bevándorlók. A tanfolyamok látogatását munkavégzésként ismerik el és teljes munkabérral fizetik. A helyi hatóságok 100 fordítóirodát működtetnek. A bevándorlók és az „öslakók” munka- és életkörülményei között sokkal kisebb a különbség, mint más országokban. Ez a jövedelmekre is érvényes, még akkor is, ha igaz, hogy a bevándorlók általában nehezebb munkát végeznek, rosszabb munkaidőbeosztásban. 1976 óta Svédország a világ első országa, ahol a tartózkodási engedéllyel rendelkező nem svéd állampolgárok három évi ott-tartózkodás után választók és választhatók lesznek.

Közvetlenül a menekültügyi problémához kapcsolódott a másik nagy problémakör, a háború és béke kérdése. Az e körül forgó gondolatok sok előadásban felvetődtek, leegyértelműbben a már említett *Lisbeth Palménak*, az UNICEF svéd bizottsága jelenlegi elnökének beszédében fogalmazódtak meg. Felzaklató beszámolója a világ háború sújtotta országaiban (Irakban, Iránban, Mozambikban) tett látogatásairól szól. Legmegrendítőbb élményeit a szegénységtől, a környezeti ártalmaktól, a fegyveres konfliktusoktól legjobban szenvedőkkel, a gyerekekkel történt találkozásai jelentették.

A konferencia központi kérdései — lásd a címet: attitűdök, értékek és ideológiák a szociális munka gyakorlatában — leginkább a jóléti államlról alkotott elképzelések módosu-

lásaiban követhetők nyomon, hiszen a „terepen” ütköznek meg leginkább a munkanélküliségről, az általános és speciális szolgáltatásokról vallott elképzelések.

Ramesh Mishra előadásában a jóléti állam *neo-konzervatív* tendenciáiról beszélt. Véleménye szerint „a neo-konzervatív gazdaság és szociálpolitika együttese az alacsony jövedelmi helyzetűeknek növekvő adóterheket, a magas jövedelműeknek adócsökkentéseket hozott. A neo-konzervatívok abban hisznek, hogy a gazdaság gazdagabbá, a szegényt szegényebbé kell tenni.” Visszatekintve a „jóléti állam” ideológiája kiindulásának idejére, a második világháború utáni időszakra, akkoriban három alapvető célkitűzést fogalmaztak meg. Legyen biztosítva: a teljes vagy közel teljes foglalkoztatottság; az alapszükségleteket kielégítő általános szociális szolgáltatások sora; a speciális szükségleteket kielégítő szociális szolgáltatások választéka. Ezek együttes megvalósítására való törekvés jelentette a *nemzeti létminimumért, mint alapvető társadalmi jogért érzett kollektív állami felelősséget*.

A háború utáni gazdasági helyzet megalapozta azt a konszenzust, amely *a vegyes gazdaság és a jóléti állam elvére épülő társadalmi rendet „véglegesnek”* hitte. A 70-es évek gazdasági válsága mind a gazdasági növekedésbe, mind a szociális biztonságba vetett korlátlan bizalmat megrendítette. Ebben a helyzetben a neo-konzervativizmus nem új elvként robbant be, új csupán a *kontextus* volt, amelyben a gazdasági liberalizmus, a *laissez-faire* elv érvényesítése keveredik a hagyományos, autoriter társadalmi doktrínákkal.

A jóléti állam mindhárom — fentebb idézett — célkitűzése a támadások keresztüztüzebe került, az új, neoliberalis vélemények, ideológiák kerültek előtérbe. A munkanélküliségre mint a piacgazdaság elkerülhetetlen jellegzetességére tekintenek, mint arra az árra, melyet a gazdasági növekedés érdekében fizetni kell. Az *általános* szociális ellátásokat a közpénzek elherdálásának tartják. Kisebb, de hatékonyabb állami szociális szolgáltató szektort kívánnak, az univerzalizmus helyett a szelektivitást hirdetik. (Látványosan a szociális munka szakzszerűségének növeléséről van szó, valójában a szociális kiadások minimalizálása, szelektív csökkentése és a privatizáció együttesen a szolgáltatások erőzóját idézik elő.) A *speciális* szolgáltatásokat

pedig piaci formában vagy önkéntesek bevonásával kell megoldani a neokonzervatív logika szerint.

E gondolatoknál maradva érdemes az angol *Arthur Gould* „Konfliktus és kontroll” című előadásának lényegét felidézni. Az előadó javaslatokat tett arra, hogy a szociális munka során milyen intézményi formák segítségével csökkentsük a munkát károsan befolyásoló állami kontrollt. Felmerült ugyanis az a veszély, hogy a kiépülő állami szociálpolitika paternalistává válik, és ezzel rontja a munka hatékonyságát és demokratikus jellegét. *Gould* előadása azért volt figyelemre méltó, mert sokak véleménye szerint a svéd jóléti politika a szociáldemokraták térnyerésével az elnyomó, fegyelmező jellegű, szegény-jogú protestáns etika morál-filozófiáját valló álláspontot haladta meg, a támogatásra és szolidaritásra épülő munkásmozgalmi elvekkel azt nyilvánította ki, hogy a kényszer és az erőszak alkalmazása a humán szolgálatok terepén csak a múlt átkos öröksége. Ezzel szemben az előadó arról győződött meg, hogy a humán szolgálatok feletti kontroll nem egy-egy társadalmi csoport fortélyos trükkjeinek következményeként merül fel, hanem olyan általános dilemmaként, amely sosem lehet mentes ideológiai elkötelezettségektől. Megosztott a jobboldal is: vannak, akik az egyént teszik felelőssé saját problémáikért, s ebből következően az állam fegyelmező és ellenőrző feladatait hangsúlyozzák, mások viszont féltékenyen őröködnék az egyéni szabadságjogok felett, s ezért ellene vannak a túlzott állami beavatkozásnak. Ugyanígy megosztott a baloldal is: akik problémákkal küszködő embertársaikra a társadalmi igazságtalanság áldozataként tekintenek, azok szerint az államnak segítséget és támogatást kell adnia, nem pedig ellenőrzést gyakorolnia. Más baloldali beállítottságúak szerint viszont ez a „lágyság” egyáltalán nem segíti a munkásosztályt és a hátrányosabb helyzetű rétegeket, ha helyzetük csak gyenge, sebezhető és függő marad.

Más szempontból, de ugyancsak a szociális munka szerepével és érték-választásaival foglalkozik *Doreen Gibson* (Ausztrália) előadása. Mondani valójának lényege, hogy a szociális munkásoknak a rossz helyzetben lévőket kell szolgálniuk. Egy olyan időszakban, amikor a gazdasági racionalitás és a szociális érdek szószólói éles harcot folytatnak egymással, fontos ezt kimondani. „A munka, azon túl, hogy

gazdasági biztonságot jelent, életcél és önbizalmat is ad az embereknek” — idézte az előadó *Olof Palmét*. A munkanélküliség ezért jelent egyszerre mentálhigiénés és szociális problémát. A szociális munka fontos szerepet játszik abban, hogy az emberek tartásukat megőrizve élhessék túl a nehéz időket, de egyedül, önmagában nem alkalmas arra, hogy a munkanélküliséget mint strukturális problémát megoldja. A szociális munkának a szociális tervezéssel és a szociális adminisztrációval együtt, valamint a kliensek mind nagyobb fokú bevonásával biztosítani kell a kliensek szükségleteit kielégítő szolgáltatások szervezését, egyszerűsre mind a strukturális problémák megoldását.

*

A konferencia után tereplátogatókat szerveztek. Ezek keretében meglátogattuk a Svédország-szerető ismertté vált *Nacka-körzet* szociális szolgálatát. Ezt egy új lakótelep szolgáltatóházában helyezték el — előbb, mint hogy a lakótelep elkészült volna! Vagyis előbb szerveződött meg egy alapvető mentálhigiénés-szociális alapszolgáltatás, és csak utána jött létre a 12 000 lakosú körzet, amelyet ellátni a szolgáltatás hivatott. A 8 szociális munkást foglalkoztató, 35 helyiséges *nackai* általános szolgáltató központ széleskörű szolgáltatásokkal áll a lakosság rendelkezésére. Van gyermekidegrendelő, pszichiátriai rendelő, körzeti orvos, kábítószer-megelőzés és -kezelés, munkaközvetítés, átképzési iroda, és még arra is mód van, hogy a lakótelepiek pénzügyi segítséget kérjenek — és kapjanak. (Ha az erre szolgáló „költségvetési keret” elfogy, a helyi politikai és adminisztratív vezetők feladata a hiányzó források pótlása. Ennek biztosításában a helyi választott képviselők nagy szerepet játszanak, mert általában helyi adóemelésre van szükség, amit ők szavaznak meg.)

Az ellátás gyakorlati lebonyolításával kapcsolatban talán érdemes megemlíteni, hogy mindenki részesülhet házi szociális gondozásban — ez tehát nincs sem jövedelemhez, sem életkorhoz kötve. A rendszer egységesen kezeli a gyereket, felnőttet és időskorút. Mindenki egyformán havi 200 svéd koronát fizet a szolgáltatókért. Ezek lényegében állami ellátások, a magánpiaci vagy egyházi típusú szolgáltatások szinte teljesen hiányoznak. Az ellátást a szükséglet határozza meg, olyan szolgáltatás is lé-

tezik, hogy egy ember egy embert szolgál ki!

*

Az IFSW titkársága a kelet-európai régió részére regionális találkozót szervezett, amelyen a lengyel, jugoszláv, csehszlovák, szovjet és magyar kollégák vehettek részt. Tisztáztuk az IFSW szervezetéhez való csatlakozás feltételeit. Az IFSW számít arra, hogy csatlakozásunk után — ha a stockholmihoz hasonló méretű konferenciákat nem rendezünk is — mód nyílik majd arra, hogy legalább az európai szervezeten belül sort kerítsünk szakemberek cseréjére, munkaértekezletekre, valamint regionális konferenciákra.

ANDRÁS SEMJÉN:

IS THAT POSSIBLE WHAT WE NEED?

An essay on education policy options

As time goes by, economic, political and social circumstances change and new challenges arise. Hungarian school system has had no response to changes: its structure has remained nearly the same for decades, paralyzing educational policy measures. Having summarized some of the most obvious failures of the present school system the author argues for structural change in education and for the necessity of a new education policy. However instead of pursuing a solution once for all one should rather work out a policy transforming the rigid system into a flexible one that automatically adjusts itself to changes.

Various educational policies may lead to economic success, although their social consequences may strongly differ. The selection of the best policy can only be based upon a precise knowledge of the society's value system or preferences. This cannot be guaranteed unless the barriers to open articulation of political interests are lifted. The paper surveys different theoretical types of educational systems and financing models. The assumptions of these models are contrasted to each other and to Hungarian reality, as the lack of some preconditions may hinder the validity and success of any such policy. Having dealt with publicly financed — centralised or decentralised — models of education, market models are also outlined including the voucher proposal.

The paper advocates for a public

education system based on differentiated capitation fees, allowing that for the longer run a combination of block grants and increased local autonomy under democratic control may lead to better results. The author also outlines the needed shift from manpower requirement-led to demand-led educational structure that would enable Hungary to cope with its structural adjustment problems.

JÁNOS E. FARKAS—ÁGNES VAJDA:

THE „AUTHENTICITY” OF THE STATISTICS

The state statistical service (the data publishing system of the Central Statistical Office) can not meet the demands of the organizations representing the public opinion. The study explains its reasons and by analysing empirical examples shows that the structure of the statistical system — as it was organised some 40 years ago — fails to reflect the present economical and social structure.

ZSUZSA SZÉMAN—
TAMÁS GYEKICZKY:

PENSIONERS IN THE LABOUR MARKET

Hungary is one of the countries whose population is rapidly ageing. The proportion of the retired (women 55 years, men 60 years) is approaching one quarter of the population. For many years about 20 per cent of the elderly have been employed, part time or full and almost two thirds of the aged have at least some supplementary income from the informal sector. The paper analyses a peculiar phenomenon in Hungary, the *pensioners labour market*; the circumstances of its formation on macro and micro levels, its special characteristics, its erosion. The erosion of the labour market of retired people appears to be a lasting irreversible process and its consequences upon the pensioners, as well as the entire society are going to be grave to an unprecedented extent. A point of departure towards a therapy may be the realization — both in principles and in practice — that any reform of economic policy without a coordinated overhaul of the social security system is socially, and in the long run, bound to be counterproductive.

FERENC BALIPAP:
**THE HISTORY OF THE HUNGARIAN
 SETTLEMENT MOVEMENT**

Social policy — as a theory — was worked out in Hungary about the turn of the century. Different definitions made by remarkable representatives of social policy, such as Farkas Heller, Béla Kovrig, Vid Mihelics and Rezső Hilscher are cited in the study to give an overall picture about the intellectual background of the Hungarian settlement movement. The author of the study points out that among the different approaches to social policy that of Rezső Hilscher proved to be the most valuable.

The leading personality of the Hungarian settlement movement, director of the Újpest settlement, Béla Erődi-Harrach, published interesting articles about the ideological background of the settlement movement in 1911 and in 1927. These studies are reported here as well.

BOLDIZSÁR NAGY:
THE CAVES OF LAW

There is no direct link between the moral command and the legal rules concerning refugees and legal rules

are more complicated than the simple ethical maxim: „let anyone enter your country and let him integrate or preserve his separate identity, provided he is driven by forces of politics, nature or his fellow-men”.

The Hungarian law concerning refugees is in transition. The brief and biased phrase of the 1949 Constitution is being replaced by a set of rules based on the Hungarian adherence to the 1951 Geneva Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol.

Most probably the practice of the Hungarian authorities will be rather restrictive. As a consequence of a narrow interpretation of the refugee-definition the majority of the asylum seekers coming from Roumania and other European countries will not be granted refugee status, not to speak about those who are driven by events which occurred outside of Europe: they are excluded from the benefits of the Convention by a Hungarian declaration, limiting the application to Europe.

Whereas the political refugee status will produce undeniable benefits, like travel documents and the possibility of quick naturalization, the question concerning the status of those who have not qualified as political refugees will remain open since the Hungarian law does not incorporate the notion of humanitarian refugee.

CONTENTS

STUDIES

- 3 **András Semjén:** Is that Possible What We Need?
18 **John Keane:** Liberty of the Press in the 1990s

HUNGARIAN REALITY

- 35 **János E. Farkas–Ágnes Vajda:** The „Authenticity” of the Statistics
49 **Zsuzsa Széman–Tamás Gyekiczky:** Pensioners in the Labour Market

FROM THE HISTORY OF SOCIAL POLICY

- 60 **Ferenc Balipap:** The History of the Hungarian Settlement Movement

LEGAL ISSUES

- 72 **Boldizsár Nagy:** The Caves of Law

CITIZENS MOVEMENT – VOLUNTARY ORGANIZATIONS

- 77 **Katalin Lévai:** Interview with Judit László – Founder of an Experimental Kindergarten for Disabled Children
Charta for Homeless People
85 **Katalin Pik:** Alternative Solutions in Childcare in the GFR

REVIEWS

- 93 **Zsuzsa Zobor:** The Financing of Education
97 **Pál Závada:** Review of Ágnes Diósi's „Gypsy Road”
100 **Iván Bajomi:** Review of Xavier Gaullier's „La deuxième Carrière”

INFORMATION – SERVICES

- 103 **Géza Gosztonyi–Gábor Hegyesi:** Attitudes, Values, Ideologies in the Practice of Social Work
106 Summaries of the studies

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Blank page with faint horizontal lines, likely bleed-through from the reverse side.

Jegyzet

E SZÁMUNK SZERZŐI

BALIPAP FERENC

népművelő, szociológus, Dombóvár, Művelődési Központ és Könyvtár

FARKAS E. JÁNOS

statisztikus, Központi Statisztikai Hivatal

GOSZTONYI GÉZA

szociológus, Terézvárosi Családsegítő Szolgálat

GYEKICZKY TAMÁS

szociológus, MTA Szociológiai Kutató Intézet

HEGYESI GÁBOR

szociológus, ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet

JOHN KEANE

politikai filozófus, Nagy-Britannia

LÉVAI KATALIN

szociológus, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület

NAGY BOLDIZSÁR

jogász, ELTE ÁJTK

PIK KATALIN

szociológus, MTA Szociológiai Kutató Intézet

SEMJÉN ANDRÁS

közgazdász, OT Tervgazdasági Kutató Intézet

SZÉMAN ZSUZSA

szociológus, MTA Szociológiai Kutató Intézet

VAJDA ÁGNES

statisztikus, Központi Statisztikai Hivatal

ZOBOR ZSUZSA

közgazdász, Országos Tervhivatal

50.- Ft

